د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

اتم ټولګی

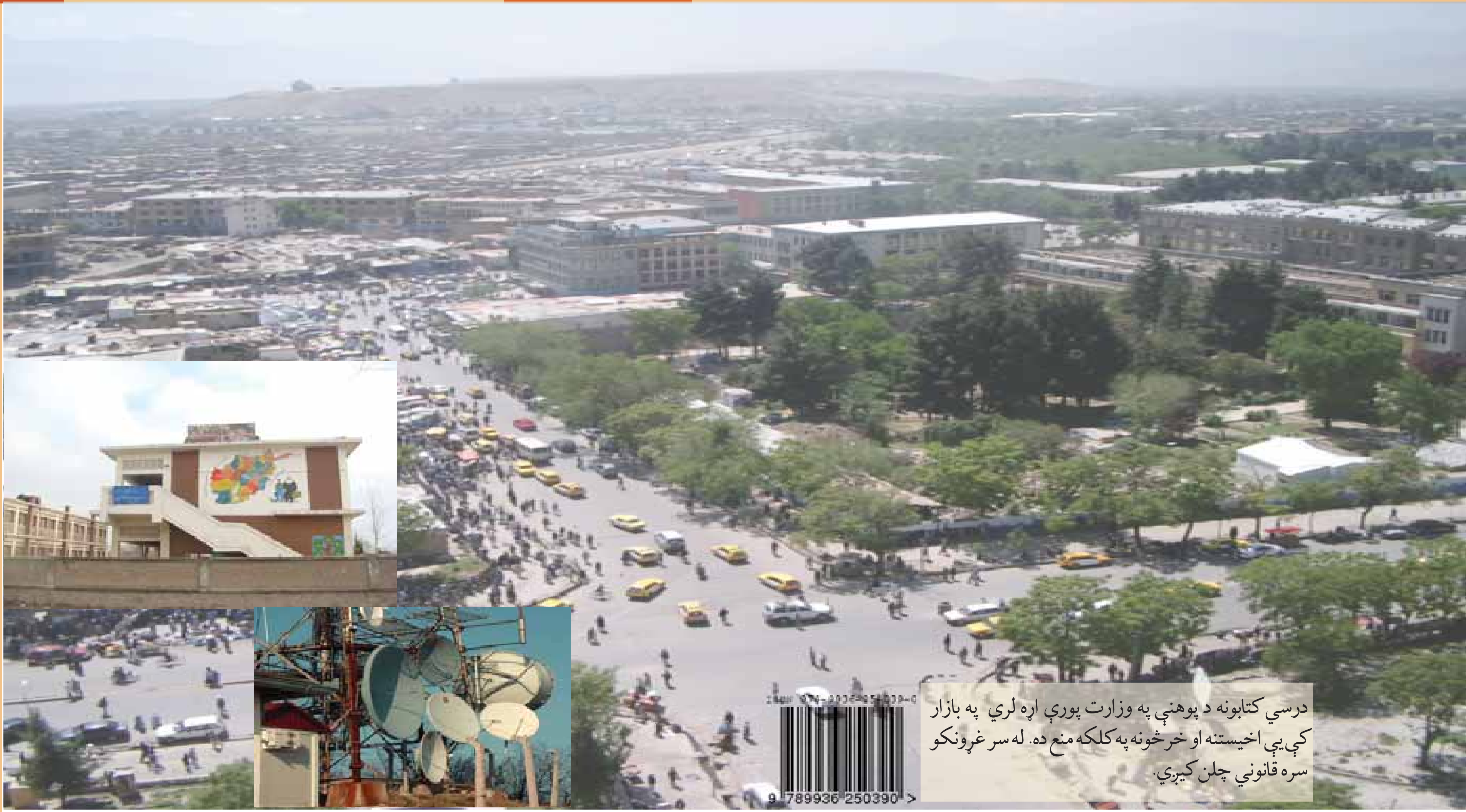

ISBN 978-9936-250390
9 789936 250390

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلن کیږي.

هـ. ش. ۱۳۹۰

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

مدني زده کړې

اتم ټولګی

۱۳۹۰ هـ . ش

مؤلفان:
-محمد عزیز بختیاري
صفورا مزاري

ژباړونکی:

محمد افضل حضرتي

مسلکي اډیټور:
- محمد عزیز بختیاري

د ژبې اډیټور:
- بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمیټه:
- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب دپراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمیټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

ـ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

رحمت الله غفاري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

سرلیکونه

لومړی څپرکی: ښوونه او روزنه

د څپرکي موخې

مور ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟ ۳

آیا زده کړه یو خاص وخت او ځای ته اړتیا لري؟ ۷

دویم څپرکی: اقتصاد او ژوند

د څپرکي موخې

زموږ اقتصادي اړتیاوې له کومو لارو پوره کېږي؟ ۱۳

پیسې زموږ په ژوند کې څه ارزښت لري؟ ۱۷

په نړۍ کې اقتصادي اړیکې څه ډول دي؟ ۲۱

درېيم څپرکی: د ټولنيزو خدمتونو موسسې

د څپرکي موخې

د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۱) ۲۷

د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۲) ۳۱

د ټولينزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۳) ۳۵

څلورم څپرکی: ډله ييزې رسنۍ

د څپرکي موخې

د ډله ييزو رسنيو سره آشنا شو ۴۲

رسنۍ او ټولنه ۴۶

لومړی څپرکی

ښوونه او روزنه

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ.

- مور ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟
- آیا زده کړه یو ځانګړي وخت او ځای ته اړتیا لري؟

دلومړي څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي په لوستلوسره په لاندینیوموضوعاتو او مهارتونو پوه شي.

- زده کړې ته د انسان اړتیا درک کړي؛
- د ښوونې او روزنې مانا زده کړي؛
- د ښوونې او روزنې له لنډې تاریخچې سره آشنا شي؛
- د ښوونځي (زده کړه، اخلاقي روزنه، پالنه د نوښت روحیه) سره آشنا شي؛
- د زده کړې مختلف وسایل او شرایط وپیژني؛
- د زده کړې لپاره د ډول ډول شرایطو او وسایلونه کار واخلي.

لومړی لوست

مور ولې ښوونې او روزنې ته اړتیا لرو؟

پرتله یې کړئ:

انځورونو ته وګورئ او پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

ستاسې په نظر د ماشوم او د حیواناتو د بچیانو تر منځ څه توپیر موجود دی؟

آیا انسانان کولی شي د حیواناتو په څېر د ښوونې او روزنې نه پرته د خپلو همنوعانو په شان خپل ژوند ته دوام ورکړي؟

ښوونه او روزنه څه شی دی؟

ستاسې د اټکل سره سم، حیوانات د دې لپاره چې وکړای شي د خپلې مور اوپلار په څېر ژوند وکړي، زده کړې ته اړتیا نه لري؟ انسان کله چې له موره وزیږي، هغه په وخت خپل طبیعي او ټولنیز چاپیریال کې د ژوند په دود او طریقه هېڅ نه پوهېږي. خدای (ج) چې د انسان او نړۍ پیدا کونکی دی، د هغه له ټولو پیاوړتیاوو او کمزورۍ نه باخبره دی. دا حقیقت په قرانکریم کې داسې بیانوي: خدای (ج) تاسې د مور له بطن څخه را وایستلې په داسې حال کې چې په څه شي نه پوهیدئ او تاسې ته یې د اوریدو لپاره غوږونه د لیدو لپاره سترګې او زړه در کړل چې تاسې پرې شکر وباسئ.

نو د انسانانو او حیواناتو تر منځ یو اساسي توپیر هم دادی چې ماشوم باید زده کړې چې څه ډول ژوند وکړي، په داسې حال کې چې حیوانات همغه شانې رفتار کوي لکه څرنګه چې نړی ته راغلي وي او دهغوی د زده کړې توان ډېر لږ دی. نو له دې کبله انسان د دې لپاره چې انساني ژوند ولري ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. خو **ښوونه او روزنه څه ته وایي؟**

ښوونه د زده کړې په معنا ده؛ مثلاً: کله چې ښوونکی تاسې ته لوست وایي تاسو ته ښوونه درکوي خو په ښوونځي کې د علم او زده کړې نه سر بېره ستاسې پټ استعدادونه هم غوړېږي د نوښت قوت مو زیاتېږي، عقل مو غښتلی کېږي او د شخصیت اخلاقي بنسټ مو شکل نیسي، ستاسې د پټو استعدادونو غوړیدل چې په تدریجي ډول پیښېږي، ښوونه او روزنه نومېږي.

خبرې پرې وکړئ:

په څوګروپونو ووېشل شئ او خبرې پرې وکړئ چې ماشومانو په تېرو وختونو کې په څه ډول زده کړه کوله. د هغه وخت زده کړه او اوسنی زده کړه څه توپیر سره لري؟

څرنګه چې مخکې وویل شو، انسان هېڅ کله له ښوونې او روزنې بې برخې نه و: خو زده کړې د تاریخ په اوږدوکې ډېر توپیر کړی دی. په ډېرو پخوانیو زمانو کې د ښوونې او روزنې لپاره کوم ځانګړی ځای موجودنه و. نجونو او هلکانو له وړکتوب نه د مور، پلار او پخوانیو نسلونو د تجربو زده کړه په کور،څر ځایونو، ښکار ځایونو او کروندو کې پیل کوله او کله به چې د هلکتوب او ځوانی سن ته ورسیدل ټولې چارې به یې زده کړې. هغه وخت کارونه هم ډېر ساده وو او دهغو زده کړې هم ډېر وخت نه غوښت. د بشر علم او دخلکو پوهې په تدریج سره پراختیا پیداکړه او د خط او کتابت د پیداکیدو سره پوهانو په مختلفو موضوعګانو کتابونه ولیکل. له نن نه یوه پېړۍ مخکې هغو کسانو چې د تحصیل او لوست لپاره وخت درلود، نو تحصیل به یې کاوه او پاتې کسانو به زده کړه نه کوله، خو د کار مهارتونه به یې په عملي ډول نورو خلکو ته ورزده کول.

د تېرې پېړۍ له نيمايي نه را پدې خوا زده کړې پراختيا پيدا کړه او په تدريج سره زده کړه اجباري شوه؛ عامه زده کړه په مختلفو هېوادوکې له لس نه تر دولسو کلونو پورې دوام کوي.

فکروکړئ او ځواب ورکړئ:

لاندې پوښتنه په ځير سره ولولئ او ځواب ورکړئ:

ستاسې په اند زده کوونکي په ښوونځي کې کوم کوم شيان زده کوي؟

ښوونځی د ښوونې او روزنې ځای دی او زده کوونکي په هغه کې ډېر شيان زده کوي. زده کوونکي په ښوونځي کې په پراخه توګه د ژوند ضروري پوهه او مهارتونه زده کوي. اخلاقي او ټولنيز آداب زده کوي او د نوښت روحيه لاس ته راوړي. د نن ورځې د انسانانو ژوند د تېرې پېړۍ له انسانانونه ډېر پېچلی دی. هر څوک چې غواړي په نړۍ کې بريالی ژوند ولري، بايد نوي ضروري پوهه او مهارتونه لکه ټولنيزې او ديني چارې، رياضي، فزيک، کيميا، تاريخ، جغرافيه او ژبه زده کړي. د هېواد ماشومانو او ځوانانو ته په ښوونځي کې ضروري پوهه او مهارتونه ور زده کېږي چې هغوی په خپل ژوند کې بريالي انسانان او د ټولنې لپاره ګټور غړي شي. همدارنګه، دوی کولای شي په پوهنتون کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي او متخصصين شي.

ټولنيزه او اخلاقي روزنه:

تاسې په تدريج سره په ښوونځي کې دا زده کوئ چې څرنګه د ښوونځي نظم او مقررات په پام کې ونيسئ. څرنګه ځان د دې مقرراتو سره عادت کړئ، او څرنګه د نورو سره مرسته وکړئ. تاسې به متوجه شئ چې په ټولنه کې ډول ډول خلک ژوند کوي، هغوي سره له دې چې يو واحد فرهنګ او دين لري، ډېر توپيرونه هم سره لري، موږ په کورنۍ، ښوونځي او ټولنه کې په تدريج سره اخلاقي او ټولنيز قواعد زده کوو. که چېرته د ټولنې ټول غړي دا قواعد مراعا ت کړي نو هېڅکله به د دوی تر منځ شخړه او جګړه پېښه نه شي او دټولنې نظم به وساتل شي.

د نوښت د روحیې وده:

انساني ټولنه د هرې ورځې په تېرېدو سره بدلون مومي. په ټکنولوژۍ او د انسانانو تر منځ په اړیکو کې دا بدلون او پرمختګ څرنګه منځ ته راځي؟ دا طبیعي خبره ده چې د پوهانو نوښتونه او په مختلفو برخو کې نوي لاسته راوړنې، د اقتصادي، علمي او ټولنیز بدلون او پرمختګ لامل ګرځي. په ښوونځي کې د زده کوونکو استعدادونه، باید وغوړېږي. زده کوونکي یو مناسب چاپېریال ته ضرورت لري چې هغوی دا زده کړي چې څرنګه نوښت ولري او څرنګه هغه نوروته ور وښیي.

د لوست تکرار:

۱- انسان د ژوند لپاره، ښوونې او روزنې ته اړتیا لري.
۲- ښوونه یعني زده کړه کول او زده کړه ورکول، روزنه یعني د انسان د پټو استعدادونو غوړېدل.
۳- زده کړه د تاریخ په اوږدوکې یو ډول نه وه.
٤- زده کړه په پخوا زمانو کې په غیر رسمي توګه او د ټولو انسانانو له خوا سرته رسیده. خو نن ورځ په رسمي توګه د ښوونځي له لارې سرته رسېږي.
٥- د ښوونځي بنسټیزې دندې عبارت دي له: ښوونې، روزنې او د نوښت د روحیې وده.

پوښتنې:

۱- که چېرته د انسان ماشوم له زېږېدو وروسته له انسانانو نه جلا شي، آیا کله چې لوی شي د خپل مور او پلار په شان به ژوند وکړي؟ ولې؟ توضیح ورکړئ.
۲- د آیة شریف له ژباړې نه چې د لوست په لومړۍ برخه کې مو ولوست، څه پوه شوئ. په پنځو مخونو کې یې ولیکئ.
۳- په اوسنیو ښوونځیو کې زده کړه د پخوا زمانې له زده کړې سره څه توپیر لري؟
٤- تاسې په ښوونځیو کې کوم شیان زده کوئ؟

فعالیت:

په دریوو ګروپونو ووېشل شئ، د لاندنیو موادونه د څو نمونو په موندلو سره یو ریپوټ جوړ کړئ او وروسته یې په ټولګي کې ولولئ.
۱- بریالي انسانان، چې خپله ضروري پوهه او مهارتونه یې د زده کړې له لارې اخیستي وي:
۲- هغه انسانان چې د اخلاقي روزنې له امله د نورو لپاره مثال دي، او دا ځانګړتیاوې یې د زده کړې له لارې لاس ته راوړې وي.
۳- د خلاقو اشخاصونوښت او نوي لاسته راوړنې.

آیا زده کړه یو خاص وخت او ځای ته اړتیا لري؟

په مخکې درس کې مو ولوستل چې انسان د ژوند کولو لاره، پوهه او مهارتونه له مخکنیو خلکو نه زده کوي، ماشومان په کلونو کلونو ښوونځي ته ځي او زده کړه کوي ترڅو هغه پوهه او مهارتونه چې په ټولنه کې د ژوند لپاره لازم دي تر لاسه کړي.

خبرې پرې وکړئ:

د لاندې پوښتنو په اړه خبرې وکړئ.

۱-آیا هغه معلومات چې له ښوونځي نه لاس ته راځي د ژوند اړتیاوو ته ځواب ورکولی شي؟

۲-ستاسې په اند د معلوماتو د غونډولو لپاره نورې لارې هم شته؟

د بني آدم ماشوم د زېږېدنې له لومړي ورځې نه په زده کولو پیل کوي. په تدریج سره د کورنۍ غړي پېژني او خبرې کول زده کوي. دا زده کړه په یو خاص زمان او مکان پورې محدوده نه ده او د انسان د ژوند په اوږدو کې دوام لري. کله چې موږ په کورنۍ، کوڅه ،ښوونځي او ټولو ځایونو کې له نورو سره ګډ ژوند کوونو په داسې حال کې چې ورځنۍ اړتیاوې پوره کوو، له نورو نه معلومات هم اخلواو نور معلومات هغوته ورکوو، دا اطلاعات چې د ټولنې د غړوتر منځ ادل بدل کېږي، کیدای شي چې له آداب معاشرت نه نیولې تر نړیوالو مهمو مسائلو پورې پکې شامل شي، د داسې ورځنیو اطلاعاتو لاسته راوړنې زموږ په فردي او ټولنیز ژوند کې خورا مهم رول لوبوي او د دې لامل ګرځي

چې موږ د تل لپاره په ټولنه کې فعال او باخبره غړي پاتې شو. د داسې پوهې د ارزښت د پوهیدو لپاره، داسې سړی په نظر کې ونیسئ چې کوم بل هېواد ته یې سفر کړی وي او د اوږدې مودې لپاره هلته پاتې شوی وي؛ کله چې وروسته دا شخص بېرته خپل هېواد ته راستون شي، د پوښاک او خوراکي توکو له بیونه هېڅ خبر نه وي، د کالیو له مود سره هېڅ آشنایې نه لري او دخپل ښار د ټولنیز، امنیتي،اقتصادي او فرهنګي مسائلو سره تر ډېره حده پردی وي ځکه په دې موده کې چې هغه د خپل ژوند له ماحول څخه لیرې و په یادشویو چارو کې ډېر بدلون راغلی دي چې هغه ترې خبرنه دی. هغه اطلاعات چې د ژوند په ترڅ کې یې لاس ته راوړو د ارزښت د کچې له نظره سره یو شان نه دي. ځینې یې د معلوماتو له اړخه موږ ته خورا مهم دي. له دې کبله، باید هڅه وکړو چې د اطلاعاتو په زده کړه کې د خپلو امکاناتو او اړتیاوو په نظر کې نیولوسره د خپلو معلوماتو د کچې لوړولو او د اړوندو مهارتونو د لاس ته راوړلو لپاره باید کړنلاره ولرو.

پرتله یې کړئ:

لاندې انځورونو ته وګورئ او پو ښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱-د انځورونو تر منځ کوم ورته والی وینئ؟

۲-د انځورونو تر منځ کوم توپیر وینئ؟

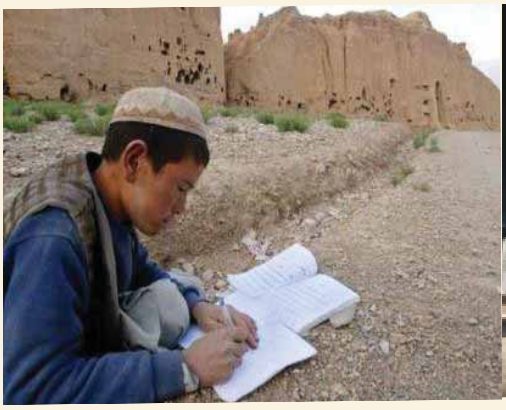

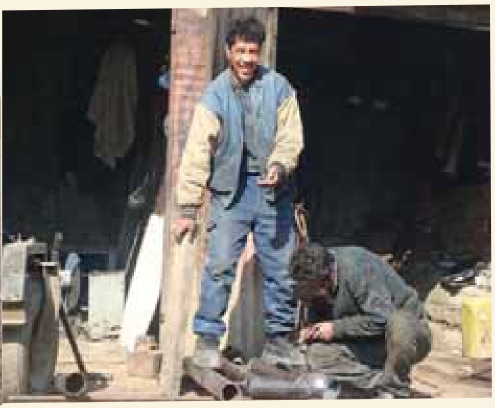

موږ د خپلو معلوماتو او پوهې د کچې لوړولو او د اړتیاوړ مهارتونو د لاس ته راوړلو لپاره کولی شو له کتاب، مجلې، ورځپاڼې، انټرنټ، تلویزیون او راډیوګانو څخه استفاده وکړو او یا د کار خانو ماهرو کسانو ته ورشو او ترکاڼې، پېنګري، قالینی او بدل او داسې نور زده کړو؛ اما تل باید دا په پام کې ولرو چې د دې وسایلونه دلاښې استفادې لپاره باید ځینې ټکي مراعات کړو. د بېلګې په توګه: د کتاب نه د استفادې په مهال د اړوندې موضوع په هکله، د کتاب د لیکونکي، د مطالبو ګټورتوب، د هغو سادګي او سختوالی د مطالبو سره علاقه او پر هغو باندې برلاسي ته پام وکړو. او لکه څرنګه چې د هر تلویزیون لیدل، د هرې راډیو اوریدل او د هر رنګه کتاب او مجلې لوستل ګټورنه دي، یوازې هغه یې چې ښه او ارزښناکه محتوا ولري د لیدو، اوریدو او لوستلو ارزښت لري.

د لوست تکرار:

- د پوهې او مهارت زده کړه په وخت، ځای او خاص سن پورې اړه نه لري .
- هغه اطلاعات چې د ژوند په اوږدوکې یې لاس ته راوړو زموږ په فردي او ټولنیز ژوند کې خورا مهم رول لري.
- د اطلاعاتو په زده کړه کې، خپلو امکاناتو او اړتیاو ته پام او د زده کړې د کړنلارې درلودل ضروري دي.
- کتاب، مجله، ورځپانه، را دیو،تلویزیون، انټرنټ او .... له هغو وسایلو څخه دي چې د اړوندو اطلاعاتو د لاس ته راوړلو لپاره کولی شو له هغو نه ګټه واخلو.
- دځاني زده کړې (خود آموزي) لپاره د داسې وسایلو لکه ټولنیزې رسنی، ځانته شرایط لري. چې باید هغه ته پاملرنه وشي.

پوښتنې:

۱-له هغه وسایلو نه په ګټه اخیستلو سره چې په دې درس کې موولوستل، څرنګه کولی شو د پوهې او مهارت کچه لوړه کړو؟

۲-تاسې دخپلې پوهې او مهارت د کچې د لوړولو لپاره له کومو وسایلو څخه استفاده کوئ؟

٤-نور کوم وسایل پېژنئ چې له هغونه په ګټې اخیستلو سره، ضروري معلومات او مهارتونه تر لاسه کړئ؟

فعالیت:

یو له لاندنیو موادونه وټاکئ، او غور پرې وکړئ چې د هغه نه د ښې استفادې لپاره کومو ټکو ته باید پاملرنه ولرو. د دې کار لپاره کولی شئ د لویانو (کورنی، ښوونکي........) سره مرکه (مصاحبه) وکړئ او پایله یې په ټولګي کې بیان کړئ.

۱- مجله او ورځپاڼه ۲- راډیو او تلویزیون ۳- اینټرنټ.

د څپرکي لنډيز

- انسان د څارويو برخلاف، ښوونې او روزنې ته اړتيا لري؛

- په ډېرو پخوا وختونو کې د زده کړې لپاره کوم ځانګړی ځای، شتون نه درلود. ماشومانو به په کورونو او ټولنه کې د ژوند کولو لارې چارې او مهارتونه زده کول.

- د ليک د اختراع او د ليکنې له مهارت څخه وروسته يوازې هغه خلک چې پوره وخت او امکانات به يې درلوده، په زده کړه بوختيدل. د تېرې پېړۍ په لومړۍ نيمايي کې، ټولنيزې زده کړې پراختيا موندده او پر او پر پړاو جبري وګرځيده.

- ښوونځی د ښوونې او روزنې ځای دی او زده کوونکي په هغه کې زده کړه کوي.

- زده کوونکي په ښوونځی کې پوهه او د ژوند اړين مهارتونه زده کوي. د اخلاقو او ټولنيزتوب له پلوه روزل کيږي او د نوښت روحيه پکې پياوړې کيږي.

- زده کړه يوازې د ښوونځي او پوهنتون په دوره پورې نه محدوديږي بلکې انسان د ژوندانه په ټوله دوره کې د ټولينز ډګر په هره برخه کې زده کړه کوي.

دویم څپرکی

اقتصاداو ژوند

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ.

- زموږ اقتصادي اړتیاوې له کومو لارو پوره کیږي؟
- پیسې زموږ په ژوند کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ خلک له یو بل سره څه ډول اقتصادي اړیکې لري؟

د دويم څپرکي موخې

هيله ده چې زده کوونکي د څپرکي په پای کې زده کړي چې:

- ولې موږ اقتصادي فعاليت ته اړتيا لرو؟
- اقتصادي فعاليت د شيانو د توليد او يا د خدمتونو د وړاندې کولو په بڼه وي؟
- پيسې څنګه منځ ته راغلې او د تاريخ په اوږدو کې يې کوم پړاوونه وهلي دي؟
- پيسې زموږ په اقتصادي ژوند کې څه په درد خوري؟
- بانک کوم خدمتونه وړاندې کوي؟
- د نړۍ د هېوادو تر منځ اقتصادي اړيکې څه ډول دي؟
- نړيوال سوداګريز سازمان د نړۍ د هېواد و په اقتصادي اړيکو کې څه رول لري؟

زموږ اقتصادي اړتیاوې له کومو لارو پوره کیږي؟

تېر کال مو زده کړل چې انسان یو اړموجود دی او ډول ډول اړتیاوې لري.
یوه له اساسي اړتیاوونه د انسان اقتصادي او مادي اړتیاده. دا ښکاره ده چې د انسان معنوي اړتیاوې د اهمیت وړدي خومادي او اقتصادي اړتیاوې هم زموږ په ژوند کې ډېرې مهمې او حیاتي دي.

خبرې پرې وکړئ:

موږ ډېرې اقتصادي اړتیاوې لرو چې خواړه، کالي او استوګنځی د هغو له جملې نه دي. یو له دې نه غوره کړئ او خبرې پرې وکړئ چې خلک د هغو د پوره کولو لپاره څه ډول کارونه سرته رسوي.
مادي اړتیاوې انسان هڅې او فعالیت ته اړ باسي ترڅو هغه اړتیا پوره کړي. د همدې دلیل په بنسټ ځینې فعالیتونه چې موږ یې سرته رسوو، د ژوند د وسایلو برابرول دي چې اقتصادي فعالیت ورته ویل کیږي.
دنده او کار هم د اقتصادي فعالیتونو برخې شمېرل کیږي ځکه چې زموږ اقتصادي اړتیاوې پوره کوي.

غور پرې وکړئ:

لاندې کسبونه او دندې په نظر کې ونیسئ او اړوندو پوښتنوته ځواب ورکړئ:
بزګري، کارګري، طب، ماموریت، پیریدنه.
۱-په دې هر یوه کسب کې کوم اقتصادي فعالیتونه سرته رسیږي؟
۲-د دغوکسبونو د اقتصادي فعالیت په ډول کې څه توپیر لیدل کیږي؟

ستاسې په نظر: په دې انځور کې کوم ډول اقتصادي فعالیت لیدل کیږي؟

هر څوک په ټولنه کې یو کسب او دنده لري او دهغه په وسیله د نورو او د خپل ځان د اړتیاوو د پوره کولو لپاره په اقتصادي فعالیت لاس پورې کوي.په ټولیز ډول اقتصادي فعالیتونه په دو و ډولونو وېشل کیږي. (تولید) او (خدمت)؛ تولید هغه دی چې د فعالیت نتیجه د یوه خاص شي په ډول وړاندې شي خو په خدمت کې یوازې اسانتیاوې د نورو لپاره وړاندې کیږي او د لیدو وړ شیان په کار نه وي.

هغه بزگر چې په ځمکه کې په کرنه بوخت دی،یا هغه کارگران او انجینران چې په کار خانوکې د خپل کار او فعالیت پواسطه یو محصول تولید وي، مالداران چې د څارویو پالنه او دهغو د اړوندو محصولاتو په برابر ولو بوخت دي، یو ډول اقتصادي فعالیت سرته رسوي چې د هغه په ترڅ کې شیان ((تولیدوي)) هغه ډاکتران چې په روغتونونو کې فعالیت کوي او هغه کارکونکي چې په ادارو او سازمانونو کې کار کوي، او هغه سوداگراو یا خرڅوونکي چې کرنېز او یا د کارخانو محصولات وېشي (توزیع کوي) هم یو ډول اقتصادي فعالیت سرته رسوي چې دا ډول فعالیتونو ته (خدمت) ویل کېږي.

د درس تکرار(۱)

• هغه فعالیتونه چې د ژوند د وسایلو د برابرولو لپاره سرته رسېږي، اقتصادي فعالیتونه ورته ویل کېږي،

• --

• --

• --

• --

پوښتنې:

۱- کومو کړنو ته اقتصادي فعالیتونه ویل کېږي؟

۲- د اقتصادي کړنو ډولونه کوم دي؟

۳- پرته د هغو موضوعګانو چې په لوست کې مو راوړي دي د تولید،توزیع او خدمتونو په اړه مثال راوړئ.

فعالیت:

یو کسب په نظر کې ونیسئ، د لاندې پوښتنود ځواب لپاره یو رپوټ جوړ کړئ او ټولګي ته یې وړاندې کړئ.

۱-دا کسب د کوم ډول اقتصادي فعالیت له اجزاو څخه شمېرل کېږي؟

۲- د دې کسب د زده کړې لپاره کومو مهارتونو او پوهې ته اړتیا ده؟

----

(۱) ګران زده کوونکي دې لدې وروسته د درس تکرار پدې ځای یا خپلو کتابچو کې ولیکئ.

پیسې زموږ په ژوند کې څه ارزښت لري؟

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په غېر سره ولولئ او خبرې پرې وکړئ.

۱-که چېرته یوه ورځ په بازار کې پیسې نه وي، خلك به د خپل ورځني ژوند د اړتیاوړ توکي او شیان څنګه برابروي؟

۲-ستاسې په نظر په تېرو وختونو کې چې پیسې نه وې خلکو څه ډول راکړه ورکړه کوله؟

په ډېرو پخوا زمانو کې د خلکو ژوند ډېر ساده او معمولي و؛ ډېرو کورنیو به خپلې اړتیاوې پخپله تولیدولې چې معاملو او راکړې ورکړې ته ډېره اړتیانه لیدل کېده؛ کله به چې د کومې کورنۍ کوم شي ته اړتیا پیدا شوه هغه مجبور وچې د یو بل شي په بدل کې هغه شی لاس ته راوړي. دا ډول معامله د لاس په لاس معاملې په نوم یادېږي چې تراوسه هم د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود دی.د انساني ټولنې په لوئېدو او پراخېدو سره او همدارنګه د هغو ستونزو له کبله چې دا ډول راکړې ورکړې درلودلې، خلکو په پایله کې دا پرېکړه وکړه چې یو ډول څیز چې ټولو خلکو هغه ته اړتیا درلوده او د هغه (پیسو) نه د راکړې ورکړې د وسیلې په توګه استفاده وکړې. په مختلفو

هېوادو کې له ډول ډول شیانونه د پیسو په نوم د راکړې ورکړې لپاره استفاده کیدله لکه: اوسپنه، ځرمن، سپین زر،برونز او نور. څرنګه چې له دې څیزونو څخه ځینې یې دوخت په تېریدو سره له منځه تلل او خرابیدل او همدارنګه زیات وزن یې درلود، انسانان په دې فکر کې شول چې د دې پر ځای د فلزي پیسو یا سکو څخه استفاده وکړي

پرتله یې کړئ:

ستاسې په نظر

١- دیو میلیون افغانیود(پنځه ګون) سکو د ځای پرځای کولو لپاره څو کسانوته اړتیاده؟

٢ - دیو میلیون افغانیو د (زریزنوټونو) د ځای پر ځای کولو لپاره څوکسانوته اړتیاده؟

کله چې شتمني زیاته شوه او د معاملو حجم زیاتوالی پیدا کړ،سکو هم ونه شوای کولای چې د خلکو د اړتیاو ځواب ووایې. نو په همدې دلیل به سوداګرو خلکو ته د سیکې پر ځای رسید ورکاوه. په رسیدورکولو کې دا ستونزه وه چې کله به سوداګر له ماتې سره مخ شول او په خپلو وعدویه یې وفانه کوله. له دې کبله به خلکو ته ستونزې پیدا کیدې. د دې ستونزو د له منځه وړلو لپاره د هغه وخت دولتونو دا تصمیم ونیو چې کاغذي پیسې چاپ کړي. په دې ډول کاغذي پیسې چې د دولت په بانکونو کې یې د طلا او نقرې پشتوانې درلودې منځ ته راغلې. نن ورځ هر هېواد خپلې ځانګړې پیسې لري. زموږ د هېواد د پیسو واحد افغانی ده.

په پر مخ تللی اقتصاد کې د فلزي او کاغذي پیسو نه پرته د چک و د اعتبارکارت نه هم استفاده کېږي. چک او د اعتبار کارت د معاملو چارې ډېرې آسانه کړې دي.

خبرې پرې وکړئ:

د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړئ.

١ آیا تاسې او کورنۍ مو له بانک څخه استفاده کوئ؟

٢ -آیا پوهېږئ بانکونه کومې چارې سرته رسوي؟

بانک:

نن ورځ د نړۍ په ټولو هېوادو کې د بانک په نامه یوه مؤسسه فعالیت کوي چې د خلکو پیسې ساتي او له یوه ځایه یې بل ځای ته انتقالوي او د مختلفو هېوادو پیسې یو بل سره بدلوي. زموږ په هېواد کې ډېر شمېر دولتي او خصوصي بانکونه کار کوي زموږ مرکزي بانک د افغانستان بانک دی.بانکونه ډول ډول خدمتونه وړاندې کوي چې مهم یې په لاندې ډول دي:

د خلکو د پیسو ساتنه:

بانک د پیسو ساتنې یو ډاډمن ځای دی. کله چې موږ خپلې پیسې په بانک کې ږدو هغه د ورکیدو او سوځیدو له خطره ساتو. هر کله چې پیسو ته اړتیا پیدا کړو، بانک ته ورځو او له خپل حساب څخه پیسې اخلو.

د پیسو انتقال:

هر کله چې اړتیا پیدا شي خپلې پیسې له یوه ښار څخه بل ښار ته انتقال کړو، د دې پر ځای چې هغه په خپله یوسو پخپل ښار کې هغه بانکي حساب ته اچوو او دهمدې بانک له څانگې نه یې په بل ښار کې لاس ته راوړواو یا یې د بل چا په نامه لیږو ترڅو یې لاس ته راوړي.

بانگه اچونه:

بانکونه د خلکو لږې لږې پیسې ټولوي او په هغوباندې سترې پروژې په کار اچوي چې د ملک د پرمختگ لامل گرځي.

د پور ورکړه:

ځینې بانکونه هغو کسانو ته چې اړتیا ولري، پور ورکوي او په اوږده موده کې یې د قسط په ډول لاس ته راوړي.

د درس تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د لاس په لاس راکړه ورکړه څه ده؟ توضیح ورکړئ.
۲. کله چې د لاس په لاس راکړه ورکړه دود وه پلورونکو او پیرودونکو کومې ستونزې درلودلې؟
۳. اوسپنیزو سکو په معاملاتو کې څه بدلون راوست؟
٤. کوم ضرورتونه د کاغذي بانک نوټونو د را پیدا کیدو لامل وګرځیدل؟
٥. د بانکونو دندې وښیاست.

فعالیت:

لاندې فعالیت سرته ورسوئ د هغه پایله یادداشت کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

- که چېرته بانک ته نیږدې ژوند کوئ د کورنۍ یو مشر سره بانک ته ولاړشئ اوله نیږدې نه وګورئ چې د بانک کارکونکي خلکو ته د پیسو ورکولو او یا د پیسو اخیستلو په وخت کې کوم کارونه سرته رسوي؟
- که چېرته بانک ته لاس رسی نه لرئ نو له یو چانه پوښتنه وکړئ چې له بانک سره آشنایي ولري.

په نړۍ کې اقتصادي اړیکې څه ډول دي؟

خبرې پرې وکړئ:

خپل شخصي وسایل په نظر کې ونیسئ او دهغوله جملې نه د لسو شیانو لست جوړکړئ او بیا و گورئ چې کوم هېواد جوړ کړي دي. د جوړونکي هېواد نوم د هر یوه په وړاندې ولیکئ. ولې د مختلفو هېوادونو محصولات په بازار کې موجود دي؟ د دې خبرې (بررسي) نه کومې پایلې ته رسېږو؟

کله چې د یوشي د رانیولو (پیریدلو) لپاره بازارته ځو، په هټیو کې د مختلفو هېوادو محصولات وینو. د بېلگې په توگه چینایي کالي، پاکستاني ټوکران، ایټالوي بوټونه او ایراني فرشونه د داخلي (کورنی) محصولاتو تر څنگه لیدل کېږي.

نن ورځ د نړۍ په ټولو هېوادونو کې د بازار و ضعیت همدا ډول دی او هېڅ داسې هېواد نشته چې په هغه کې د نورو هېوادونو محصولات نه وي.

د نړۍ د هېوادونو طبيعي، انساني او تکنولوژيک امکانات سره توپير لري، له دې کبله د هغوي وس هم د محصولاتو په توليدولو کې يو شان نه دی.

ځينې هېوادونه د زراعتي توکو د توليد لپاره مناسبه آب و هوا لري، ځينې په زياته کچه تيل (نفت) لري او ځينې نور بيا صنعتي پر مخ تللي توليدات لري.

کوم هېواد چې د يو ډول محصول لپاره مناسب شرايط و نه لري او وغواړي هغه توليد کړي، د توليد لګښت لوړېږي او توليدشوي شيان ګران تماميږي. له دې کبله له اقتصادي اړخه به د دې هېواد په ګټه وي چې که چېرته دا ډول توکي او شيان له نورو هېوادونو څخه وپيري او هغه محصولات چې په خپله کولی شي په مناسبه بيه يې توليد کړي، نورو هېوادوته يې صادر کړي، په دې توګه به په نړيوالې سوداګرۍ کې ښه والی راشي او ډول ډول محصولات به له يو هېواد نه بل هېوادته انتقال ومومي.

د نړيوالې سوداګرۍ د آسانتيا لپاره په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د نړيوال سوداګريز سازمان په نامه يو سازمان پرانيستل شو چې کوربه يې د ژنيو ښار دی. دا وخت ۱۵ هېوادونه د دې سازمان غړي دي. دا سازمان داسې قوانين لري چې نړيواله سوداګري سمه او آسانه کوي. ټول غړي بايد د دې سازمان قوانين رعايت کړي. افغانستان د کتونکي (ناظر) په توګه په دې سازمان کې شتون لري چې تراوسه يې د دې سازمان غړيتوب نه دی ترلاسه کړی.

خبرې پرې وکړئ:

هېوادونه معمولاً د هغو شيانو په بدل کې چې واردوي يې، ځينې شيان صادروي هم.
آيا پوهيږئ، زموږ هېواد کوم شيان صادروي؟
ستاسې په نظر زموږ صادرات ډېر دي او که واردات؟

په نړيوال بازارکې هر هېواد ځانته ځانګړی ځای لري. هغه هېوادونه چې ډېر توليد کوي، کولی شي چې په نړيواله سوداګرۍ کې زياته ونډه واخلي او بالعکس،هغه هېوادونه چې د توليد کچه يې ټيټه ده په نړيوال سوداګريز بازار کې لږه ونډه لري. افغانستان پخوا غالی،کرنيز او د څارويو محصولات ټولو هېوادونو ته صادرول او په دې ډول يې په نړيوالې سوداګرۍ کې خورا ښه مقام درلود. خو په دې وروستيو کلونو کې د هېواد په توليداتو او صادراتو کې ډېر کمښت راغلی دی.

د هېواد تقریباً ټول لګښتي توکي له ګاونډیو ملکواو سیمې څخه را وارېدېږي. موږ باید هڅه وکړو چې اقتصادمو بیا ښه والی پیدا کړي ترڅو په نړیوال بازار کې یوازې مصرف کوونکي ونه او سو بلکې لکه د نورو ټولو هېوادونو په څېر باید تولید هم ولرو.

د درس تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتني:

۱-د محصولاتو په تولید کې د هېوادونو وس او بې وسي څه معنا لري؟
۲-ولې د محصولاتو د تولید دوس (توانائی) توپیر د هېوادونو ترمنځ د سوداګرۍ د پراختیا لامل ګرځي؟
۳-نړیوال سوداګریز سازمان د کوم کار لپاره پرانیستل شوی دی؟
٤-آیا افغانستان د نړیوال سوداګریز سازمان غړی دی؟
٥-افغانستان په نړیوالې سوداګرۍ کې کوم مقام لري؟

فعالیت:

د کورنۍ د خوراکي توکو یو لست مو چې په یوه شپه او ورځ کې یې مصرفوی برابر او ولیکئ چې دا توکي له کوم هېواد نه راغلي دي. په آخر کې وګورئ چې څو فیصده یې کورني او څو فیصده یې بهرني دي.

د څپرکي لنډيز

- انسان زياتې اقتصادي اړتياوې لري.
- اقتصادي اړتياوې موږ فعاليت او هڅه کولو ته مجبوري.
- اقتصادي فعاليتونه په ټوليزه توګه په دوه ډوله وېشل کېږي: توليد او خدمت.
- توليد هغه ډول اقتصادي فعاليتونو ته ويل کېږي چې په پايله کې يې ځانګړي شيان منځته راشي.
- خدمت: هغه ډول فعاليت ته ويل کېږي چې نوروته يوازې آسانتياوې وړاندې کوي او شيان نه توليدېږي.
- په ډېرو پخوا زمانو کې انسان په راکړه ورکړه کې له پيسو څخه کار نه اخيسته او جنس به يې د بل جنس سره بدلولو.
- کرار، کرار فلزي پيسې او يا سيکې منځته راغلې او تر هغو وروسته کاغذي پيسې يا بانکنوټونه رواج شول.
- نن سبا دسيکې، کاغذي پيسو، بانکي چکونو او اعتباري کارتونو څخه په راکړه ورکړه کې کار اخيستل کېږي.
- نن سبا د بانک په نامه سترې موسسې منځته راغلي دي چې د خلکو پيسې ساتي، له يوه ځای څخه يې بل ځای ته لېږدوي. د خلکو په لږوپيسو سره، سترې پانګونې کوي او هغه چاته چې اړوي پور وکوي.
- نن سبا د نړۍ خلک يو له بله سره اقتصادي اړيکې لري. ډول ډول حاصلات د سوداګرۍ په ډول له يوه هېواد څخه بل هېواد ته لېږدوي.
- د نړيوالې سوداګرۍ د تنظيمولو په خاطر (د سوداګرۍ نړيوال سازمان) جوړ شوی دی. له بده مرغه چې زموږ هېواد په هغه کې فعاله ونډه او يا رول نه لري. موږ بايد په هغه کې د خپل هېواد د مقام دلوړيدو په خاطر هلې ځلې وکړو.

دريم څپرکی

دټولنيزوخدمتونو موسسې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولئ.

- د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(١)
- د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(٢)
- د ټولنيزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(٣)

د ترافيکو پوليس د دندې د اجراکولو په حال کې

د دریم ځپرکي موخې

له ګرانو زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې ځپرکي له ختمیدونه وروسته زده کړي چې:

- پست یو د ټولنیز و خدمتونو له موسسو څخه دی چې د خلکو مکتوبونه، خپرونې او نور وسایل د څرګندو او ځانګړو پتو (ادرس) له مخې له یوه ځای څخه بل ځای ته وړي.
- مخابرات د خلکو تر منځ اړیکي د تیلفون، فکس او اینټرنټ له لارې ټینګوي.
- سره میاشت هغه سازمان دی چې دخلکو او دولت مرستې د ډول ډول پیښو څخه زیانمن شوو خلکو ته رسوي.
- خلک د مختلفو بیمو څخه په ګټې اخیستنې سره کولی شي چې د پېښو څخه د وراوښتیو زیانونو یوه برخه جبران کړي.
- د عمومي پارکونو، سرکونو، کوڅو او سیل ځایونو پاکول او د ښار ښکلا د ښاروالی دنده ده.
- پولیس د خلکو امنیت تامینوي.
- ترافیک په ښارکې د نقلیه وسایلو تګ راتګ تنظیموي،

شپږم لوست

د ټولنیزو خدمتونو له موسسو سره آشنا شو(۱)

په تیرو څپرکیو کې د بانک او ښوونځي سره، خلکو ته د خدمتونو د وړاندې کوونکو موسسو په نامه آشنا شوئ. په دې لوست کې هم د دوو نورو خدمت کوونکو موسسو سره آشنا کېږئ.

خبرې پرې وکړئ:

انسان هر وخت اړتیا درلوده چې د نورو سره اړیکې ټینګې کړي. ستاسې له نظره:

۱. په تیرو وختونو کې د انسانانو ترمنځ اړیکې څه ډول ټینګیدې؟

۲. نن ورځ انسانان له کومو لارو څخه په ګټه اخیستنې سره خپل منځي اړیکې ټینګوي؟

۳. آیا د اړیکو آسانتیا لپاره موسسې شته؟ نومونه یې واخلئ.

ډاګ(پست)څه چارې سرته رسوي؟

زموږ د اړیکو د اړتیاو څخه یوه یې هم داده چې غواړو ځینې نسبتاً واړه څیزونه له یوه ځای څخه بل ځای ته ولیږو؛ یا یو لیک د کورنۍ یوه غړي یا هغه دوستانو ته چې په کوم بل ښار او یا هېواد کې اوسیږي، ولیږو. ډاګ یو له هغو موسسو څخه دی چې د دې ډول چارو د سرته رسولو

لپاره جوړ شوی دی. موږ د ډاگ له لارې کولای شو چې : ليک، د مبارکۍ کارت، کتاب، ورځپاڼه او داسې نور څيزونه نورو خلکوته ور وليږو.

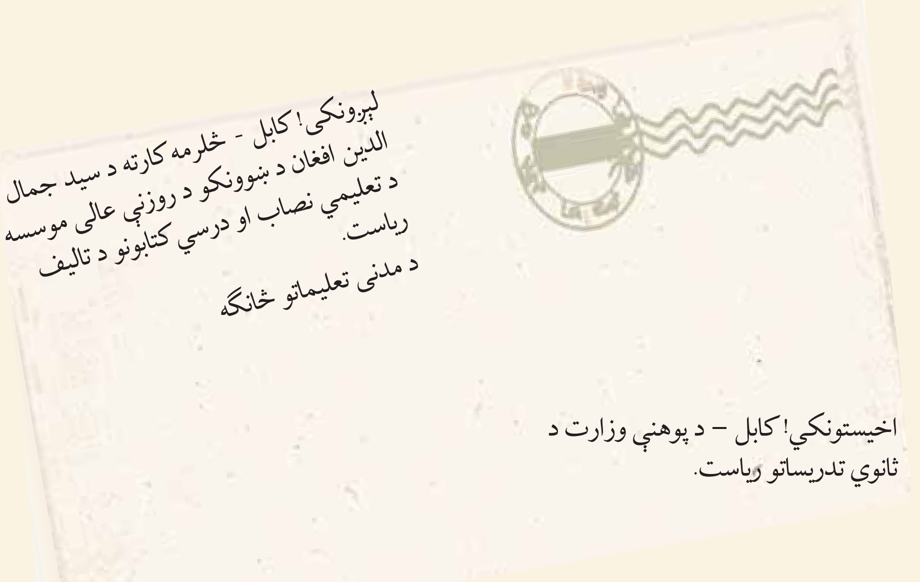

ليک څه ډول لېږل کيږي؟

د کورنۍ يوه غړي يا خپلو خپلوانو ته د ليک لېږلو لپاره دغه لاندې پړاوونه سرته رسوو:

- د ليک پاکټ تيه کوو.• خپل ليک ليکو او په هغه کې يې کېږدو.
- دلېږونکي او اخيستونکي پته د پاکټ په شا په ټاکلی ځای باندې ليکو.
- په پاکټ باندې پستي ټکټ نښلوو.
- پاکټ د پست مسؤول سړي ته سپارو او يا يې په پستي صندوق کې اچوو.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې ولولئ او خبرې پرې وکړئ:

۱. په پخوا زمانو کې خلکو څه ډول خپل پيغامونه لرې ځايونو ته استول؟

۲. نن ورځ د دې کار لپاره کومې لارې شته؟ ويې وايئ.

مخابرات کوم خدمتونه سرته رسوي؟

مخابرات هم د هغو موسسو له ډلې څخه دي چې زموږ اړيکې له نورو سره ټينګوي. په مخابراتو کې په کورونو او اداروکې ثابت تيلفونونه، ګرځنده تيلفونونه (موبايل)، فکس او انټرنټ شامل دي.

دغه امکانات او د اړيکو نيولو نوي وسايل زموږ سره مرسته کوي ترڅو خپل کارونه ژر او په ښه توګه سرته ورسوو. دغه وسايل زموږ د اړيکو د ټينګولو د آسانتيا وو په خاطر رامنځته (اختراع) شوي دي. مخابرات زموږ سره مرسته کوي چې خپلې د اړيکو اړتياوې په چټکۍ، آسانۍ او لږ لګښت سره له منځه يوسو.

د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوژۍ وزارت

د تېلفون په واسطه کولی شو یو له بله سره خبرې وکړو. د موبایل په وسیله کولی شو یو له بله سره خبرې وکړو، لنډ پیغامونه ترلاسه کړو او ویې لېږو، د فکس په واسطه د خپلو سندونو انځورونه لېږو ، اینټرنټ موږ ته دلېږلو د ایمیل (برښنالیک) امکانات برابروی. همدارنګه د اینټرنټ له لارې کولی شو چې د نړۍ مهم خبرونه ولولو او مختلفې علمي زېرمې پیدا کړو.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.که چېرې وغواړئ چې یو دوست ته چې په بل ښار کې اوسېږي، لیک واستوئ له کومې وسیلې څخه کار اخلئ؟

۲.که چېرې وغواړئ چې لیک د پست له لارې ولېږئ، دغه کار څه ډول سرته رسوئ؟

۳.فکس کوم کار سرته رسوي؟

٤. برښنا لیک(ایمیل) څه شی دی او موږ څه ډول ګټه له هغه څخه ترلاسه کولی شو؟

فعالیت:

تاسې د پست او مخابرې څخه کومې ګټې تر لاسه کوئ؟ پخپلو کتابچو کې یې یادداشت کړئ چې په یوه وروستنی میاشت کې مو کومې ګټې له پستې او مخابراتو څخه ترلاسه کړې دی.

د ټولنیزو خدمتونو د موسسو سره آشنا شو(۲)

د زلزلې د طبیعي پیښو له کبله د کورونو نړیدل

په تېر لوست کې د ټولنیزو خدمتونو له دو و موسسو سره آشنا شوئ. په دې لوست کې له دوونورو مؤسسو سره آشناکېږئ.

خبرې پرې وکړئ:

حتماً مو د خپل مور او پلار څخه د ځینو پېښو لکه: زلزله، طوفان او جګړو په هکله یو څه اوریدلي دي. کله چې دغه راز پېښې،رامنځ ته شي، زیات شمېر خلک بې کوره، بې سرپرسته،ژوبل او یا هم مړه کېږي. ستاسې له نظره:

۱. ولې خلک یو له بله سره زړه سوی اوغم شریکی،کوي؟

۲ خلک له کومو لارو څخه د زیانمن شویو سره خپل زړه سوي او غم شریکی ښکاره کوي؟

۳. آیا هر سړی باید پخپله خپلې مرستې زیانمن شووکسانوته ورسوي او یا د دې کار لپاره بله ښه لاره شته؟

هلال احمر او یا سره میاشت:

کله چې خلک له داسې ستونزوسره لاس او ګریوان شي چې په یوازې توګه هغه نه شي حل کولی، نو په داسې حال کې د دې هیله لري چې خپلوان، قومیان، وطنداران او حتی د نورو هېوادونو خلک له هغوی سره مرسته وکړي. کله چې ځینې خلک د کومو پېښو له کبله زیانمن کېږي، نور خلک باید د

هغوي مرستې ته ور ودانگي. که چېرې پېښه او اړولی زیان یې کم وي په دې حالت کې خلک کولی شي چې په مستقیم ډول پخپله زیانمن شوو خلکوته مرستې ورسوي خو کله چې پېښه لویه وي مثلاً یو ښار د سیل، زلزلې، طوفان او یا جگړې لاندې راشي، په دې صورت کې یوې موسسې او یا سازمان ته چې قوي مدیریت (اداره) او بشپړ امکانات په واک کې ولري، اړتیا پیدا کوي. هغه سازمان چې دغه کار سرته رسوي په اسلامي هېوادونو کې د ((هلال احمر)) او په نورو هېوادونو کې د (سورصلیب) په نامه یادیږي. زموږ په هېواد کې ورته (سره میاشت) وایي. دغه سازمان په ټولو هېوادونو کې بشپړ بې طرفه دي او د بشر دوستانه موخو په سرته رسولو کې د زیانمن شوو سره د مرستې په چارو کې چې د طبیعي پېښو په واسطه زیانمن شوي وي، هڅه کوي. د سره صلیب او هلال احمر انځورونو ته په لاندې نښونښانو کې پام وکړئ.

ځینې مؤسسې د ځانگړو ستونزو (لکه د جگړې ځپلو هېوادونو ستونزې) د حل کولو لپاره پرانیستل کېږي د بېلگې په توگه د ماین پاکولو موسسې دنده لري چې د جگړې له دوران پاتې شوی ماینونه را ټول کړي، له همدې ډلې څخه شمېرل کېږي. ماین پاکوونکي هغه سیمې چې ماینونه پکې ښخ شوي دي په سرو ډبرو او هغه سیمې چې له ماینونو څخه پاکې شوي دي، په سپینو ډبرو په نښه کوي. شنې ډبرې شکمنې سیمې په گوته کوي. له دې کبله موږ باید په هغو سیمو کې چې په سرو او شنو رنگونو په نښه شوي وي، له تگ او راتگ څخه ډډه وکړو. همدارنگه موږ باید هېڅ کله نا چاودلو او شکمنو شیانو ته لاس ورنه وړو.

خبرې پرې وکړئ:

تراوسه پورې مو خامخا د طبیعی زیان اړوونکو پېښو په باره کې یو څه آوریدلي او یا هم لوستلي دي، ستاسې له نظره:

۱. کوم خطرونه د انسان ژوند گواښوي؟

۲. دیوې خطر ناکې طبیعي پېښې لکه (زلزله، اور، سیل، ترافیکي پېښو) د پېښیدو له کبله انسانانو ته کوم زیانونه رسیږي؟

۳. څرنگه کولی شو چې د طبیعي پېښو څخه اوښتي زیانونه جبران کړو؟

بیمه څه شی ده؟

زموږ ژوند ځینې خطرونه لکه آور لګیدنه، زلزله، سیل، د موټرو ټکر، ډول ،ډول ناروغۍ، غلا او داسې نورګواښوي (تهدیدوي) د دې پېښو څخه ځینې یې مخکې له مخکې نه د وړاندوینې او مخنیوی ورنه دي. له دې کبله باید چې هر سړي او یا شرکت د دې ډول خطرونود کمیدو لپاره مخکې له مخکې لاره چاره لټولې وي. د بیمې موسسه د دغه ډول زیانونو د جبران په خاطر منځته راغلې ده.

د بیمې موسسه د یوه سړي یا شرکتونو زیانونه تر ټاکلو شرطونو لاندې تضمینوي دغه موسسه له اشخاصو او یا له هغو شرکتونو څخه چې بیمه شوي دي، د میاشتې یا د کال یوه ټاکلې اندازه پیسې تر لاسه کوي او په مقابل کې یې کله چې د هغوی څخه ځیني یې د کومې پېښې سره مخامخ شي، د هغوی زیانونه د پیسو په ورکولو سره جبرانوي، اکثراً خلک او یا شرکتونه د خپلو احتمالی زیانونو د جبران په خاطر، د بیمې په موسسو کې غړیتوب تر لاسه کوي او د خپل غړیتوب حق ورکوي.

خود دې شمېرې څخه یو کم شمېرې عملاً د پیسو سره مخامخ کېږي او د بیمې د موسسو څخه د رسیدلی زیان پیسې ترلاسه کوي. په دې ترتیب سره د بیمې موسسې کولی شي چې هغه زیانونه چې یو شمېر غړوته رسیدلی دي، جبران کاندي.

د بیمې ډولونه:

د مالونو او یا هغه ځیزونو پر اساس چې بیمه کېږي، بیمه په مختلفو ډولونو باندې وېشل کېږي چې ډېر مهم یې ۱- داشخاصوبیمې،۲- د مالونو بیمې، ۳- د مسؤولیت د بیمې څخه عبارت دي.

د اشخاصو بیمه:

د اشخاصو په بیمه کې په خپله انسان بیمه کېږي. دا شخاصو بیمه مختلف ډولونه لري چې خورا مهم یې عبارت دی له:

۱- روغتیایې بیمه:

انسان تل د ناروغیو د خطر سره مخامخ او درملنې ته اړوي،کله په یوتن او یا کورنیو باندې د درملنې مصرف ډېرېږي. روغتیایي بیمه د بیمه شوو کسانو د درملنې ټولې او یا یو څه مصرف شوي پیسې ورکوي، په دې سبب روغتیایي بیمه د زیات اهمیت څخه برخمنه ده.

۲- دپېښو بیمه:

د ا ډول بیمه خلک د مرګ او ژوبلې په وړاندې چې په کاري چاپیریال لکه کارځایونو او نورو کې منځته راځي،بیمه کوي.

۳- د عمر بیمه:

د انسان د اندیښنو څخه یوه یې هم دا وي چې نه ویلي کېږي چې دده له مرګه وروسته یې د کورنۍ غړي له اقتصادي ستونزو سره مخامخ شي. د دې اندیښنې د کمولو په خاطر ځینې خلک هغه وخت چې لا ژوندي وي، یو څه پیسې د غړیتوب د حق په نامه بیمې ته ورکوي

ترڅو بیمه د ده دمرگه وروسته د ده د کورنۍ ژوند تامین کړي.

د مالونو بیمه:

دا ډول بیمه کور، دوکان، موټر، شرکت او دې ته ورته نور شیان داورلگیدنې، غلا او ټکر په وړاندې د ټاکلو پیسو په بدل کې، بیمه کوي.

د مسؤولیت بیمه:

ځینې مسوولیتونه ډېر مهم وي او څوک یې چې سرته رسوي، امکان لري چې د سهوې او خطائي له مخې خلکوته غټ مالي او ځاني زیانونه ور واړوي. د بېلگې په توگه: امکان لري چې یو ډاکټر چاته د یوې دوا د ناسم تجویز له مخې تاوان ورسوي او یا یې مړکړي، بیمه د داسې خطرونو روحي اندیښنواو مالي زیانونو د مخنیوي په خاطر، هغه څوک چې په داسې چارو بوخت وي، بیمه کوي. د بیمو دغه ډولونه چې وویل شول، په زیاترو هېوادونو کې شته. زموږ په هېواد کې له بده مرغه چې بیمې تراوسه پورې پراختیا نده موندلې. موږ هیله من یو چې دولت او خصوصي پانگه اچوونکي د ټولنیز ژوند دغې مهمې برخې ته زیاته پاملرنه وکړي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. کله چې د ستونزو سره مخامخ کېږو او نه شو کولی چې هغه په یوازې توگه حل کړو، له نورو څخه څه هیله لرو؟

۲. کوم سازمان د جنگ ځپلیو او طبیعي پېښو د زیانمنو سره د مرستې په خاطر جوړشوی دی؟

۳. بیمه کوم کار زموږ لپاره سرته رسوي؟

٤. د بیمې د ډولونو نومونه واخلئ.

۵. د اشخاصو د بیمې او مالي بیمې تر منځ څه توپیر موجود دی؟ څرگند یې کړئ.

فعالیت:

په دوو ډلو ووېشل شئ، یوه ډله دې د سرې میاشتې او بله ډله دې د بیمې په باره کې څېړنه وکړي. د خپلې څېړنې پایله په ټولگي کې ولولئ.

د ټولنيزو خدمتونو د موسسو سره آشنا شو(۳)

د ټولنيزو خدمتونو د موسسو دېپژندګلوئ په لړکې، په دې لوست کې له درونورو مؤسسو سره آشنا کېږو.

پرتله يې کړئ:

د اسلام ستر پيغمبر(ص) فرمايلي دي: نظافت او پاکي د ايمان يوه برخه ده. دغه حديث شريف ته په پاملرنې سره ستاسې له نظره:

۱. د چټل او نا پاک کور په پاک کور بانديې د بدلولوپاره څه بايد وکړو؟

۲. د خپل کلي او د ښار د ښکلا او پاکۍ لپاره څه کارونه بايد سرته ورسوو؟

۳. آيا تاسې کولی شئ چې د خپل کلي او ښاراړوند د پاکۍ او ښکلاټولې چارې په يوازې توګه سرته ورسوئ؟

لکه څرنګه چې د خپل کور د ښکلاو پاکۍ په ساتنه کې ټول بايد هڅه او کوښښ وکړو، همدارنګه بايد د ژوندانه د ستر چاپېريال (کلی- ښار) په باره کې هم بايد هڅه او کوښښ وکړو. هر څومره چې چاپېريال پراخ وي په همغه اندازه بايد زيات کارونه تر سره شي.

د بېلګې په توګه : د کورونو او سړکونو څخه د خځلواو ناپاکيو راغونډول، د ويالو پاکول او

د سړکونو جارو کول یوې مؤسسې ته اړتیا لري چې هره ورځ په پرله پسې توګه دغه کارونه سرته ورسوي، ښاروالي هغه موسسه ده چې په ښارونو کې ددې چارو د سرته رسولو لپاره جوړه شوې ده. آیا د ښاروالی دنده یوازې د ښارپاکول دي؟

ښاروالي نورې دندې هم سرته رسوي لکه:

-د ښار ښکلا د ساتنې په خاطر، دکورونو او دوکانونو د جوړیدو څارنه.

-د تګ او را تګ په خاطر د سړکونو پخول.

-دعمومي پارکونو جوړول او د ښار په مختلفو برخو کې د نیالګیو او ګلانو کرل او کېنول.

-د عمومي تشنابونو جوړول.

خبرې پرې وکړئ:

د لاندې پوښتنو په باره کې یو له بله سره وغږیږئ.

۱.که چېرې د چا مال او ځان تر ګواښ لاندې راشي، داسې سازمان چې له هغه څخه، ساتنه وکړي، شته؟

۲.که چېرې داسې سازمان موجود وي، د هغه د دندو په باره کې سره وږغیږئ.

کومه اداره زموږ امنیت تامینوي؟

د انسان له ډېرو مهمو اړتیاوو څخه یوه یې هم امنیت دی. په ټولنه کې ډول، ډول خطرونه شته چې د انسان امنیت ګواښوي (تهدیدوي) دولتونو د ډېرو پخوازمانو څخه یو شمېر وسله والو کسانو ته د ښار د امنیت د ساتلو دنده سپارله، دغه ډله په مختلفو و ختونو او ټولنو کې په مختلفو نومونو سره یادیدل.

په ننني ټولنو کې په ټول هېواد کې د پولیس په نامه یو ډېر پر مختللي سازمان شته چې پوه

او په امنيتي وسايلو سنبال کسان په هغه کې کار کوي چې اصلي دنده يې د ټولنې د نظم او امنيت ساتل دي. زموږ ملي پوليس يو له خدمتګارو سازمانونو څخه دي چې شپه او ورځ د خلکو د نظم او امنيت د ساتلو لپاره کوښښ کوي. پوليس په ټول هاند سره د نشه يې توکو د قاچاق چيانو، غلو اوتخريبي عناصرو په وړاندې په مېړانه او دريږي تر دې حده پورې چې د خلکود نظم او امنيت د ساتلو په لاره کې د هغوی يو شمېر خپل ژوند له لاسه ورکوي او ژوبل کېږي. زموږ پوليس هره ورځ پياوړي او ځواکمن کېږي. د ټولنې هر غړی دنده لري چې د ټولنې د امنيت او هو ساينې په لار کې زحمت وګالي. له همدې کبله موږ کوښښ کوو چې د پوليسو سره د مرستې او همکارۍ له لارې د خپل هېواد د امنيت او هوساينې لپاره خپله ملي دنده تر سره کړو. موږ د پوليسو د هغه خدمتونو درناوی کوو چې دوي يې سرته رسوي او کوښښ کوو چې تل د خپلو ملي پوليسو ملاتړي واوسو.

ملي پوليس

خبرې پرې وکړئ:

په ښارونو کې نقليه وسايط ډېردي. د هغوی په تګ را تګ کې د نظم ټينګول يو زيات شمېر خلکو او ځانګړو مقراتوته اړتيالري. ستاسې له نظره:

۱.کوم سازمان په ښارونو کې د نقليه وسايطو په تګ راتګ کې د نظم راوستو دنده په غاړه لري؟

۲ .آيا دا امکان شته چې د داسې سازمان له موجوديت پرته په ښارونو کې ژوندو کړو؟ ولې؟

د ترافيکو پوليس زموږ په ژوند انه کې څه رول لوبوي؟

لکه څرنګه چې پوهېږو په کليو کې نسبتاً لږ شمېر خلک ژوند کوي. د انسانانو، څارويو او نقليه وسايطو تګ راتګ خلکو ته ستونزې نه پيښوي. د ځمکې پراختيا او د جمعيت کموالی، خلکوته د دې اجازه ورکوي چې په آسانۍ سره ځای په ځای شي او هېڅوک د بل چا درېږونې لامل ونه ګرځي. خو په ښارونو کې، برعکس زيات شمېر خلک په يوه تنګه سيمه کې ژوند کوي. په ځينې شپېو کې، ګڼ شمېر خلک څه پلي او څه سپاره د ښار سړکونو ته ورګډېږي. که چېرې نظم او مقررات موجود نه وي او داسې څوک نه وي چې دغه مقررات عملي کړای شي. هر څوک به له هرې خوا څخه حرکت وکړي او

لارې به بلکل بندې شي، دغه نظم د ترافيکو پوليس منځته راولي. د ترافيکو پوليس په ښارکې د نظم راوستو لپاره لاندې کارونه سرته رسوي:

- د سړکونو په مناسبو ځايونوکې ټاکلي علامې دروي ترڅو چلوونکي ويوهېږي چې څه وکړي. د بېلګې په توګه په ځينو واټونو کې د دريدو د منع علامه، په ځينو ځايونو کې د يو طرفه واټ علامه او دې ته ورته علامې دروي. په څلور لارو کې سره اوشنه څراغونه لګوي ترڅو موټر په وار سره حرکت وکړي او تېرشي.
- هغه چاته چې په چلولو کې بشپړ مهارت ولري، د چلولو جواز (لايسنس) ورکوي. هغه چاته چې د چلو لو جواز نه لري، په ښار کې د چلولو اجازه نه ورکوي ترڅو د ټکر لامل ونه ګرځي. سرغړوونکي چلوونکي جريمه کوي ترڅو د چلونې مقررات پر ځاي کړي..
- په داسې حال کې چې ټکروشي، سرغړوونکي معلوموي.

د لوست تکرار:

- ---------------------------------
- ---------------------------------
- ---------------------------------
- ---------------------------------

پوښتنې :

١. ولې ښارونه، ښارواليوته اړتيا لري؟
٢. د ښاروالي ډېره مهمه دنده څه شئ ده؟
٣. په ټولنه کې د پوليس دنده څه شئ ده؟
٤. د ترافيکو پوليس په ښارکې د نظم د راوستولپاره څه کارونه سرته رسوي؟
٥. آيا کلي هم د ترافيکو پوليسو ته اړتيا لري؟ ولې؟

فعاليت:

له لاندې فعاليتونو څخه يوېې د خپل ژوندانه د شرايطو سره متناسب، وټاکئ او تر سره يې کړئ.

١. له هغو کارونو څخه چې ښاروالي يې په ښارونواو خلك يې په کليو کې ستاسې د استوګنځيو د پاکوالي او ښکلا لپاره ترسره کوي، په ليکلي توګه، د انځور او يا نقاشی په شکل کې، اطلاعات برابر کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

٢. دا وڅېړئ چې په ټولنه کې دامنيت د ساتلو لپاره د خلکو او دولت دنده څه شی ده؟ د دې فعاليت د ترسره کولو لپاره د کورنۍ د مشرانو سره خبرې وکړئ او پايله يې ټولګيوالوته ووائي.

٣. دا وڅېړئ چې هغه څراغونه چې په څلور لاروکې لګيدلي دي، کوم رنګونه لري او هر رنګ د کومې علامې نښه ده؟ که چېرې د کلي او سيدونکي ياست، له هغو کسانو سره چې ښارته يې سفر کړئ دئ خبرې وکړئ او ځواب يې پخپلو کتابچو کې وليکئ.

د څپرکي لنډيز

- د ټولنيزو خدمتونو موسسې، ټولنې ته د عمومي خدمتونو د وړاندې کولو په خاطر جوړې شوي دي.
- پست يا ډاګ يوه له دغو ټولنيزو خدمتونو د موسسو څخه دئ چې د خکلو د دليکونو، مطبوعاتو (ورځپانو، مجلو، اونيزو) او نورو شيانو په لېږلو کې له يوه ځای يا شخص څخه بل ځای او يا شخص ته کار ورڅخه اخيستل کېږي.
- مخابرات د ټولنيزو خدمتونو يوه بله موسسه ده چې د خلکو تر منځ د اړيکو د نيولو د آسانياوو په خاطر جوړه شوي ده. مخابرات خلکو ته تيليفون، موبايل، فکس او انټرنېټ وړاندې کوي.
- سره مياشت د هغه چا سره چې پر طبيعي پېښو او يا جنګ جګړو کې زيانمن شوي وي، مرسته کوي.
- بيمه د خلکو سره د احتمالي پېښو د خطرونو څخه د مخنيوي په خاطر، مرسته کوي. بيمه له هغه چا څخه چې غړيتوب يې تر لاسه کوي، مياشتنۍ او يا کلنۍ د غړيتوب د حق په نامه يو څه پيسې اخلي، دا پدې معنا چې که چېرې په کومه پېښه کې زيانمن کېږي، د هغوی د مالي تاوانونو جبران پرې وکړي.
- ښاروالي، ښار پاک ساتي او د هغې د ښکلا او سمسورتيا لپاره زيار باسي.
- پوليس د خلکو امنيت ټينګوي.
- د ترافيکو پوليس نقيله وسايط تنظيموي.

څلورم څپرکی

ډله ييزې رسنۍ

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ.

- د ډله ييزو رسنيو سره آشنا شو.
- رسنۍ او ډولونه.

د ښځپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې د دې څپرکي په پايله کې زده کړي چې:

- را ديو هغه رسنۍ ده چې دخلکو په منځ کې تر ټولو ډېر اوريدونکي لري؛
- تلويزيون د انځوريزو خپرونو په دليل، داوريدونکو په منځ کې ډېر اثر لري؛
- مطبوعات چاپي رسنۍ دي له هغو څخه ګټه اخيستنه، سواد ته اړتيا لري؛
- د نړۍ تر ټولو نوې رسنۍ اينټرنټ دی چې د نورو رسنيو په پرتله زياتې ښېګڼې پکې شته؛
- رسنۍ خلکوته په خبررسولو کې بنسټيزه برخه اخلي؛
- د رسنيو له لارې خلک کولی شي چې په سياسي او ټولنيزو چارو کې ګډون وکړي؛
- د رسنيو سمه خبر رسونه د بيان د آزادۍ پرته ناشوني ده؛

د ډله ییزو رسنیو سره آشنا شو.

پرتله یې کړئ:

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱. په انځورکې کوم شیان وینئ؟ نومونه یې واخلئ.

۲. د هغو هریو کومې چارې سرته رسوي؟

۳. هغه چارې چې دوی یې تر سره کوي، یوه له بلې سره څه ورته والی لري؟

تاسې به راډیو اورېدلې وي او تلویزیون به مولیدلی وي. همدارنګه فکر کېږي چې ورځپاڼې او مجلې موهم لوستلې وي. د دې سره سره چې هغوی بېلابېلې چارې تر سره کوي، خو بیا هم ټول په دې لاره کې چې خلک د سیاسي، اقتصادي، فرهنګی، علمي او تفریحي چاروځخه خبروي، سره شریک دي. نوله دې کبله ویلی شو؛ هغه وسایل چې دنده یې خلکوته د معلوماتو او اطلاعاتو رسول دي، رسنی بلل کېږي. دغو وسایلوته له دې کبله چې دنده یې خلکو ته اطلاعات او معلومات وړاندې کول دي، ډله ییزې رسنی وایي.

رسنۍ ډېر تازه خبرونه، سیاسي، اقتصادي، فرهنګي او ورزشي پېښې ټولنې ته وړاندې کوي او هغه د خپل هېواد او نړۍ د بدلونونو، علمي او فني نوښتونو څخه خبروي. رسنۍ پر خبر رسولو سربېره، د زده کړې، علمي، تفریحي او مشغولتیا د سرګرمي) پروګرامونه هم برابر وي . له دې کبله ده چې وايي: رسنۍ په عین حال کې د عمومي زده کړې وسایل هم دي. ځکه چې زده کړه د ټولنې په هر ځای کې خپروي او دښوونځي، مدرسې او د زده کړې د نورو مرکزونو دولکې(انحصار) څخه یې خلاصوي.
رسنۍ په عین حال کې چې د ماشومانو د وزګارتیا وختونه ډکوي، د زده کړې جریان یې ډېرساده او دومره اسان کړی دی چې دیوې لوبې بڼه یې ورکړې ده.
د دې خبرې په پام کې نیولو سره چې رسنۍ د اطلاع رسولو په چارو کې د کومو شیانو او لارو چارو څخه کاراخلي، هغه داوریدلو،لیدلواو لیکلو د رسنیو په ډلو وېشل کېږي.

خبرې پرې وکړئ:

د رسنیو د نمونو سره بلد شوئ. دا مو هم زده کړل چې ولې هغوی ته ډله ییزې رسنۍ ویل کېږي.
اوس د هغو د هرې یوې په باره کې فکر وکړئ چې هغوی یوه له بلې سره څه توپیر ونه لري.

د رسنیو ډولونه:

رادیو:

رادیو یوه اوریدونکي رسنۍ ده چې خپل پروګرامونه د غږییزو څپولې لارې د اوریدونکو غوږونو ته رسوي. په رسنیو کې رادیو تر نورو پخوانۍ رسنۍ شمېرل کېږي. هغه څوک چې په کوم بل کار باندې هم بوخت وي، رادیو اوریدلی شي. د بېلګې په توګه د کور مېرمن په پخلنځي کې د کار کولو په وخت کې کولی شي چې رادیو واوري او یا یو چلوونکی د چلولو په وخت کې د رادیو له پروګرامونو څخه ګټه اخیستی شي په داسې حال کې چې هغوی نشي کولی له هغه رسنیو څخه چې باید وکتل شي، ګټه واخلي.

تلویزیون:

تلویزیون یوه لیدونکي – اوریدونکي رسنۍ ده. تلویزیون د شیانو خوځنده یاګرځنده انځور لکه څرنګه چې په واقعیت کې وي، هغسې یې د أواز سره یو ځای ښکاره کوي.
تلویزیون د رادیو په نسبت دغه ښېګڼه لري چې شیان او پېښې د انځورونو له لارې خلکوته ورښيي. د بېلګې په توګه که چېرې وغواړي چې د خپلواکۍ د جشن د مراسمود پر ځای کیدو ریوټ برابر کړي، نو یوازې د رادیو په څېر هغه په ژبه او خبرې کولو سره نه بیانوي، بلکې د هغې خوځنده اوګرځنده انځورونه هم ښکاره کوي او لیدونکي کولی شي چې هغه لکه څرنګه چې تېرشویدی، ووینې.

چاپ شوي خپرونه (مطبوعات)

مطبوعات یا خپرونې چې ورځپاڼې، اونېزې او مجلې ټولې شاملې دي، د لیکنیزو یا چاپي رسنیو څخه شمېرل کېږي. په مطبوعاتو کې متن او انځور په تور اوسپین او یا هم په رنګه ډول د کاغذ پر مخ چاپوي او په منظمه توګه یې خپلو لوستونکو او اخیستونکو ته وړاندې کوي.

له دې سره، سره چې نن ورځ پیاوړې رسنۍ لکه تلویزیون په ټولو ادارو اوکورونوکې د اطلاعاتو په خپرولوکې زیاته برخه اخلي، خو مطبوعات همغه شان ژوندي او فعال دي اوچلوونکي یې ډېر زیات تبلیغاتي واک او قدرت په لاس کې لري. د خپرونو دغوره امتیازونو څخه یو یې دادی چې په بشپړه توګه زموږ په واک کې دي او کولی شو چې یو مطلب هر څوځله چې وغواړو،په هغه کې مطالعه کړو او د دې پر خلاف د رادیو او تلویزیون خپرونې د لیدونکو او اوریدونکو په واک کې نه وي او دهغو خپریدل ځانته ټاکلی وخت لري. د لیدونکو او اوریدنکو رسنیو سره د مطبوعاتو یو غوره توپیر دادی چې د چاپي خپرونو څخه ګټه اخیستنه لږ څه سواد ته اړتیا لري.سړی باید د لیکلو او لوستلو سواد ولري ترڅو وکولی شي د ورځپاڼو، اونیزو او نورو خپرونو د اطلاعاتو څخه ګټه واخلي په داسې حال کې چې د رادیو او تلویزیون د خپرونو لپاره دغه راز بندیز او محدودیت نشته او هر څوک کولی شي چې هغه واوري او ویې ګوري.

اېنټرنټ:

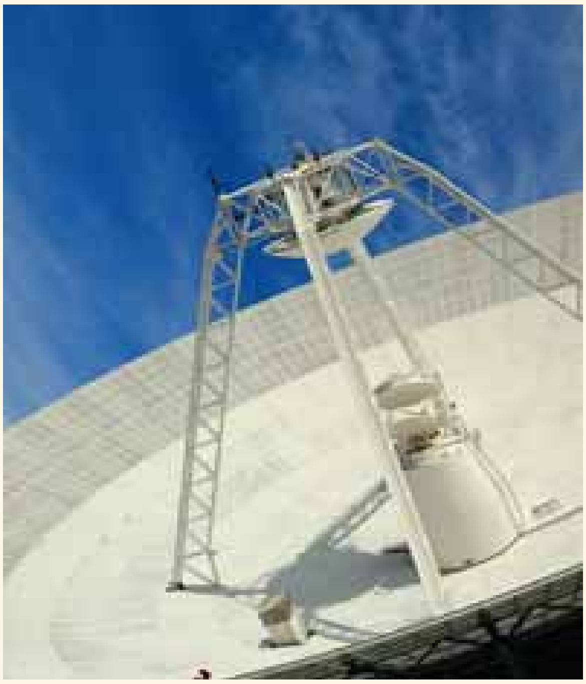

نن سبا یوه ډېره پیاوړې رسنۍ ټولنې ته وړاندې شوې ده چې د ټولو رسنیو امتیازات لري او هغه اېنټرنټ دی.

اېنټرنټ یوه نښلوونکې وسیله ده چې د نړۍ زیات شمېر کمپیوټرونه یو له بله سره نښلوي او هر څوک د نړۍ په هر ګوټ کې چې وي، کولی شي چې د نړۍ د نورو کمپیوټرونو سره ونښلي او له هغو اطلاعاتو څخه چې

په هغوکې شته او یا وي، ګټه واخلي. د اینټرنټ له لارې کولی شو چې لیکلی متن، انځور آواز او کمپیوټري پروګرامونه یو له بل سره بدل (مبادله) کړو. له اینټرنټ څخه په ګټه اخیستنې سره کولی شو چې نوروته لیک ولیکو، له هغوی سره د غږ او انځور له لارې اړیکې ټینګې کړو او خبرې ور سره وکړو.

په اینټرنټ کې خبرونه، علمي او مطبوعاتي ډېرې زېرمې تر ګوتو کېږي چې کولی شو له هغو څخه ګټه واخلو. اینټرنټ هم د مطبوعاتو په څېر د اشخاصو تر کنترول او څارنې لاندې دی او د راډیو او تلویزیون غوندې تېریدونکی حالت نه لري.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. ډله ییزې رسنۍ څه کار کوي؟
۲. لیدونکي، اوریدونکي او لیکونکي رسنۍ د مثال سره وښیاست،
۳. اوریدونکي رسنۍ کومې ښېګڼې او کوم محدودیتونه لري؟
٤ اوریدونکي – لیدونکی رسنۍ څه ښېګڼې لري؟
۵. اینټرنټ څه شی دی او څه کار کوي؟

فعالیت:

د ښوونکي، پلار مور او یانورو پوهو کسانو په مرسته د ټولو رسنیو ځانګړتیاوې او ښېګڼې په (۱۰) کرښوکې ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

رسنۍ او ټولنه

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ډله ییزې رسنۍ کومې دي او څه کارونه سرته رسوي. ستاسې له نظره:

• آیا رسنۍ د ټولنې په سمون (اصلاح) کې برخه اخیستلی شي؟ څه ډول؟

رسنۍ او دخلکو برخه د ټولنې په اداره کې

په تېر لوست کې مو ولوستل چې رسنۍ ډول – ډول چارې سرته رسوي؛ لکه د خبررسولو، تفریحي، زده کړې او د ژوند انه د اړتیاو څخه د خبریدو چارې. رسنۍ په ټولنه کې د خلکو د سترګو او غوږونو په څېر دي؛ ځکه چې زیارکښ خبریالان د هر ډول خطر او زحمت د زغملو سره،سره په هر ځای کې حاضرېږي او خلك د پېښو له جریان څخه خبروي. سر بېره پردې رسنۍ پېښې تحلیلوي او څېړي او خلك د هغو د عواملو او راتلونکي څخه خبروي. په دې توګه خلك تل د سیاسي، اقتصادي اوټولنیزو پېښو له بهیر څخه خبر وي چې د دولتونو په اداره اوکنټرول کې ونډه واخلي، خلك د رسینو له لارې کولی شي چې د چارواکو کارونه او پروګرامونه تر څارنې لاندې ونیسي او خپل د سمون (اصلاح) نظریات اونیوکې هغوی ته ووایي. دولتي چارواکي هم د

رسینو له لارې کولی شي چې د خلکو له نظریو څخه خبرشي او په راتلونکې کې هغه په خپلو کړنو کې په پام کې ونیسي. له بله پلوه رسنۍ خلک له خپلو حقونو او دندو څخه خبروي. کله چې خلک خپل حقونه او دندې وپیژني، د خپل هېواد د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي پېښو په وړاندې د مسوولیت احساس کوي، هغه څوک چې دخپل برخلیک په وړاندې د مسوولیت احساس وکړي، نه پرېږدي چې ناپوه او جاهل خلک پرې حکومت وکړي اوپه برخلیک یې لوبې وکړي.

رسنۍ او ټولنیزې ستونزې:

د رسنیو د ډېرو مهمو کارونو څخه یوهم دادی چې خلک د ټولنې له ستونزو او مسایلو څخه خبروي.

زموږ هېواد چې څولسیزې جګړې یې تېرې کړي دي، د زیاتو ستونزو سره مخامخ دی.

رسنۍ باید خلک له هغو څخه خبر کړي. ماینونه او ناچودلې مهمات هره ورځ زموږ یو زیات شمېر هېوادوال د مرګ کندې ته سپاري خود دوي د خطرونو څخه خبریدنه، کولی شي چې د دغه ضایعاتو کچه را ټیټه کړي.

د مخدره توکو تولید، قاچاق او استعمال زموږ د ټولنې یوه بله ستونزه ده چې زموږ خلک په دې وروستیو کلونو کې ور سره مخامخ دي؛ د افسوس خبره داده چې زموږ زیات شمېر زلمیان او تنکي زلمیان د دې توکو په استعمال باندې روږدي شوي دي. که څه هم د روږدي کېد و د پراختیا مخنیوی زموږ د ټولو دنده ده، خو دولت او رسنۍ باید د هغې د مخنیوي په لاره کې زیات هاند او کوښښ وکړي.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځیر سره ولولئ؛ په هکله یې خبرې وکړئ او خپل نظریات بیان کړئ.

۱. ستاسې له نظره د بیان آزادي څه شئ ده؟

۲. د بیان آزادي د رسنیو لپاره څه اهمیت درلودلی شي؟ څرګند یې کړئ.

د بیان آزادي او رسنۍ:

رسنۍ هغه وخت کولی شي چې خپل کارونه په ښه توګه سرته ورسوي چې د خپلو پروګرامونو او مطلبونو د خپریدولپاره لازمه او مناسبه آزادي ولري. خبریالان او لیکوالان پخپلو دندوکې ډاډ او مصئونیت احساس وکړي او په ټولنه او په ځانګړې توګه په رسنیو باندې د ډار او سانسور فضا حاکمه نه وي.

آزاده او له ظلمه خلاصه ټولنه د سمو او صحیحو رسنیو د موجودیت په پایله کې منځته راځي.

رسنۍ د بیان د آزادۍ په شتون کې معنا پیدا کوي. په استبدادي حکومتونو کې چې د بیان آزادي نه وي آزادو رسنیوته د فعالیت امکانات ډېر کم وي او نشي کولی چې په ټولنه کې موجود واقعیتونه بیان کړي؛ ځکه چې په داسې حکومتونو کې، رسنۍ نشي کولی هغه مطلبونه نشر او خپاره کړي چې د حکومت د غوښتنو سره مخالف وي.په دې هېوادونو کې رسنۍ زیاتره په دولت پورې تړلې وي، د خلکو د غوښتنو پر ځای، د چارواکو غوښتنې منعکسوي.دغه ډول رسنۍ خلک د پټه هڅوي چې په پټو سترګود حکومت څخه اطاعت وکړي.د چارواکو کړه وړه په ځای بولي او مناسب یې ښکاره کوي.دا په ځای خبره ده چې پدې صورت کې رسنۍ نه یوازې دا چې د آزادۍ او دموکراسۍ سره مرسته نشي کولی، بلکې هغوته زیات زیان اړوي.

د لوست تکرار:

- ------------------------------------
- ------------------------------------
- ------------------------------------
- ------------------------------------
- ------------------------------------
- ------------------------------------

پوښتنې:

۱. ولې ویل کېږي چې رسنۍ د خلکو سترګې او غوږونه دي؟ بیان یې کړئ.
۲. رسنۍ څه ډول کولی شي چې د دولت په اداره او کنترول کې د خلکو رول پیاوړی کړي؟
۳. رسنۍ څه ډول خلک د ټولنیزو چارو په وړاندې د مسوولیت اخیستواو قبلولو ته تیاروي؟
٤. آیا رسنۍ په هر ډول شرایطو کې یو شان عمل کوي؟ څرګند یې کړئ.
٥. رسنۍ په استبدادي ټولنو کې څرنګه عمل کوي؟

فعالیت:

یوه رسنۍ چې ستاسې په واک کې ده، خوښه کړئ. بیا وواياست چې آیا د بیان آزادي پکې شته او که نه؟ خپل دلایل په یوه مخ کې ولیکئ.

د څپرکي لنډيز

- راديو، تلويزيون، مطبوعات او انټرنېټ ډله ييزې رسنۍ بلل کېږي ځکه چې اطلاعات او معلومات ټولو او يا زياتره (اکثريت) خلکو ته رسوي.
- ډله ييزي رسنۍ خبرونه نشروي، د زده کړې او تفريحي خپرونې هم خپروې.
- رسنۍ په درو برخو وېشل کېږي: د اوريدنۍ رسنۍ، د ليکنې رسنۍ او د اوريدنۍ ليدني رسنۍ.
- رسنۍ د خبررسولو د نقش او رول ترسره کولو سره، د خلکو د سترګو او غوږونو په څېر دي.
- دولتي چارواکي کولای شي چې د رسنيو له لارې د خلکو د ستونزو څخه خبر او اشنا شي او خلک هم کولای شي چې د رسينو له لارې خپلې نيوکې د چارواکو غوږونو ته ورسوي.
- په استبدادي هېوادونو کې رسنۍ د زورواکو په چوپړ کې وي نه د خلکو په خدمت کې.